

Streszczenie rozprawy doktorskiej zatytułowanej

Teatr Wiesława Hejny. Próba opisu i analizy wrocławskiego fenomenu teatralnego.

Rozprawa stanowi próbę opisu i wieloaspektowej analizy działalności grupy artystów Wrocławskiego Teatru Lalek pod kierownictwem wybitnego reżysera teatru lalkowego Wiesława Hejny. Twórczość tego reżysera, związana z działalnością tzw. Sceny Małej dla Dorosłych Wrocławskiego Teatru Lalek stanowiła znaczące zjawisko na teatralnej mapie Polski końca XX wieku. Jego znakiem rozpoznawczym stało się niezwykle pomysłowe połączenie wybitnej, rodzimej i światowej, literatury z nowatorskimi pomysłami lalkowych inscenizacji wykorzystującymi w sferze znaków teatralnych głównie metaforę plastyczną.

Temat ten doczekał się dotychczas zaledwie jednej publikacji w postaci broszury, przygotowanej w 1997 roku przez Małgorzatę Strońską-Zarembę w serii poświęconej wybitnym polskim artystom teatru lalek. Stosunkowa zwięzłość tego opracowania, jego środowiskowy charakter, upływ czasu, a także fakt, że powstało ono w trakcie funkcjonowania teatru Hejny, skłaniają do podjęcia dalszych analiz prowadzonych z nowej perspektywy badawczej.

Po rozdziałach wstępnych służących postawieniu problemu oraz przedstawieniu sylwetki Wiesława Hejny, znaczącą część pracy stanowi opis i analiza trzech przedstawień, które składają się na sceniczny tryptyk tego reżysera zatytułowany *Fenomen Władzy*. Są to: *Proces* Franza Kafki (1985), *Gyubal Wahazar* Stanisława Ignacego Witkiewicza (1987) oraz *Faust* Wolfganga Johanna Goethego (1989). Zdaniem większości publicystów i historyków te właśnie przedstawienia stanowią najbardziej reprezentatywny przykład stylu wypracowanego przez tzw. teatr Hejny. Tryptyk omówiony został w pracy na tle rozlicznych, niejednokrotnie wcześniej nie prezentowanych, faktów i historycznych kontekstów. Szczegółowej analizie poddane zostały zastosowane przez Wiesława Hejną zabiegi inscenizacyjne, także w perspektywie porównawczej. Omawiane i analizowane są m.in. liczne lalkarskie środki wyrazowe oraz charakterystyczne dla tego teatru metafory plastyczne.

Analiza owego tryptyku staje się także pretekstem do podjęcia licznych kwestii szczegółowych, nie podnoszonych we wcześniejszych pracach. Zaprezentowany zostaje m.in. pogląd, że bardziej od tematu władzy, reżysera interesowały uwarunkowania ludzkiego losu przedstawiane w kontekście lalki jako metafory człowieka. Wokół tego tematu osadzony jest nie tylko tryptyk, ale większość twórczości wrocławskiego inscenizatora. Kolejna teza sformułowana w rozprawie dotyczy kwestii braku politycznego zaangażowania teatru Hejny, wbrew przekonaniu jego twórcy. Podjęty zostaje również temat bezwocnych na ogół prób zmagań Hejny z utrwalonym w świadomości społecznej stereotypem teatr lalek jako infantylnego teatru dla dzieci.

Najszerzej, w porównaniu z dotychczasowymi opracowaniami, przedstawiona została również recepcja omawianych spektakli, zwłaszcza w odniesieniu do licznych pokazów zagranicznych. Wyeksponowany zostaje m.in. fakt większego powodzenia teatru Hejny poza granicami kraju niż w Polsce. W szerokim doborze cytowanych recenzji kształtuje się obraz teatru fascynującego swoim nowatorstwem, wyznaczającego na nowo granice teatru lalek, a niekiedy ocenianego również jako jeden z najlepszych na świecie.

Kolejną część dysertacji stanowi analiza scenografii w teatrze Hejny, której autorką była Jadwiga Mydlarska-Kowal. Owa nieznaną wcześniej artystka nadała rozpoznawalne plastyczne oblicze Scenie Małej Wrocławskiego Teatru Lalek. Jej porażająca ekspresjonistycznymi wizjami twórczość stała się przedmiotem licznych opracowań. Scenografia teatru Hejny przedstawiona zostaje w dysertacji w najszerzym z dotychczasowych ujęć, a nadto zostaje poszerzona o próbę bliższego prześledzenia artystycznych relacji zachodzących pomiędzy scenografką i reżyserem Hejną. Analiza tego zagadnienia stanowiła dotychczas kontrowersyjny aspekt kwestii autorstwa teatralnej formuły Sceny Małej. W pracy przedstawione zostają argumenty przemawiające za tym, iż jej faktycznym autorem był Wiesław Hejny.

W dalszej części rozprawy zaprezentowany został nigdy szerzej nie analizowany temat aktorstwa w teatrze Hejny. Przybliżono m.in. specyfikę budowania roli na Scenie Małej, wynikającą z faktu pracy z ożywianą materią. W omawianym teatrze nie wypracowano odrębnej metody aktorskiej, jednak stał się on miejscem wielkich aktorskich kreacji z udziałem m.in. Jana Fornala, Aleksandra Maksymiaka, czy Jolanty Góralczyk.

Osobny temat, któremu poświęcono kolejny rozdział, to twórczość Wiesława Hejny kierowana do dzieci, która nigdy wcześniej nie stała się przedmiotem całościowych rozważań. W związku z tym zaakcentowana została swoistość i różnorodność stosowanych przez reżysera konwencji, przepływ doświadczeń pomiędzy obiema scenami Wrocławskiego Teatru Lalek oraz niejednokrotnie zbliżony język sceniczny.

W końcowej części pracy podjęto kwestię odrębności stylu teatru Hejny. Wskazano na trzy zasadnicze cechy wyznaczające estetyczną tożsamość tego teatru: eksplorowanie materiału literackiego z kręgu polskiej i światowej klasyki (nie tylko dramaturgicznej), rozbudowana plastyczna strona przedstawień i autotematyczne zgłębianie możliwości wyrazowych środków teatru lalek. Podjęta została próba przedstawienia nieostrego dotychczas, środowiskowego pojęcia „teatr Hejny”. Pracę kończy wzmianka o spuściźnie i współczesnym, kulturowym miejscu tego nie istniejącego już teatru.

Data opracowania: 25.03.2017 r.

Michał Kowalczyk